

Т. О. Михайліченко, к. ю. н., асистент кафедри публічного права Полтавського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПИТАННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ДЕРЖАВОЮ ПОТЕРПІЛОМУ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Проблеми захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень, поновлення їх прав і своєчасне відшкодування шкоди залишаються актуальними, бо й нині відсутня необхідна нормативно-правова база, яка б належним чином забезпечувала функціонування цього інституту.

Метою даної роботи є дослідження українського законодавства щодо означеного питання та виявлення наслідків відсутності ефективного механізму відшкодування шкоди потерпілому від кримінального правопорушення державою.

Особливої ваги обов'язки держави, що знайшли своє закріплення в статтях 3, 27, 41, 55 та ін. Конституції України, набувають у випадку вчинення кримінального правопорушення. Конституційні положення розвинуті і в інших нормативних актах. Так, заподіяння злочином шкоди, згідно зі статтями 1177 і 1207 ЦК України, є підставою для виникнення цивільно-правової відповідальності правопорушника перед потерпілим. Водночас закріплено, що шкода, завдана каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю громадянина внаслідок злочину, а також майнова шкода, завдана майну фізичної особи внаслідок злочину, відшкодовується державою, якщо не встановлено особу, яка вчинила злочин, або якщо вона є неплатоспроможною. Крім того, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 56 КПК України, протягом кримінального провадження потерпілий має право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом. А в ч. 3 ст. 127 КПК вказано, що шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України. Безумовно, за загальним правилом, відшкодувати потерпілому шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням, зобов'язаний винний у вчиненні цього діяння. Водночас держава зобов'язується встановити його і притягнути до відповідальності та вжити заходи для забезпечення відшкодування шкоди. У разі невиконання цього, держава зобов'язується відшкодувати завдану шкоду потерпілому. Та, на жаль, механізм відшкодування шкоди, завданої кри-

мінальним правопорушенням (злочином), нашою державою й надалі потребує удосконалення. Оскільки залишення злочину нерозкритим, неспроможність обвинуваченого в ряді випадків відшкодувати завдану злочином шкоду та інші причини унеможливають захист законних інтересів потерпілого, поновлення його порушених прав.

Слід відмітити, що в Україні вже є певні напрацювання і кроки задля вирішення цього питання. Так, зокрема, ще 26.01.1993 р. Верховною Радою (далі – ВРУ) була прийнята постанова № 2931-ХІІ «Про стан виконання законів і постанов ВРУ з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю», де в п. 5 зазначається, що Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) зобов'язаний розглянути питання про створення Фонду відшкодування збитків громадянам, які потерпіли від злочинів та зловживань владою. Чинною залишається і Державна програма боротьби із злочинністю, згідно з якою (п. 11) КМУ зобов'язаний був ще в ІІІ кварталі 1993 р. створити Фонд відшкодування збитків громадянам, які потерпіли від злочинів та зловживань владою. Положення, які стосуються організації Державного фонду допомоги потерпілим від злочинів, містяться також у Розпорядженні Президента України від 10.02.1995 р. № 35/95-рп «Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією та організованою злочинністю» (п. 6). У квітні 1994 р. МВС України повідомило Мін'юст, що розглянуло питання щодо створення державного фонду допомоги потерпілим від злочинних посягань. Було здійснено відповідні розрахунки й узагальнення сум збитків, завданих громадянам корисливими злочинами, і про його результати повідомлено КМУ. Однак вирішення вказаного питання через відсутність коштів у Державному бюджеті було заблоковано Міністерством фінансів¹. До речі, в Державному бюджеті України ні на 2013 р., ні за попередні роки немає окремої статті видатків – «відшкодування потерпілому шкоди від кримінального правопорушення (злочину)». Але зарезервовані платежі на виконання рішень закордонних юрисдикційних органів, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України, бо Європейський Суд з прав людини періодично зобов'язує нашу державу виплачувати потерпілим певні кошти, для відшкодування шкоди, заподіяної злочинами. Так, лише у справі «Гонгадзе проти України» Уряд було зобов'язано сплатити позивачу 00 000 євро².

¹ Абрамович, Р. Відшкодування шкоди потерпілим: теоретичні та практичні проблеми [Електронний ресурс] / Р. Абрамович // Велика Україна. Інформаційно-аналітичний портал. – Режим доступу: <http://vu.ua/article/materials/Analytic/285.html>. – Заголовок з екрана.

² Справа «Гонгадзе проти України»: рішення Європейського Суду з прав людини від 08.11.2005 р. [Електронний ресурс] // Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. – Режим доступу: <http://khp.org.ua/index.php?id=1179236218>. – Заголовок з екрана.

28.12.2004 р. була прийнята Концепція № 1560/2004 щодо забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів, в якій основними напрямками забезпечення захисту законних прав та інтересів потерпілих значились: розроблення закону з питань забезпечення відшкодування потерпілим шкоди; розроблення механізму реалізації права потерпілого на відшкодування заподіяної злочином шкоди; встановлення обсягів відповідного бюджетного призначення у загальному фонді державного бюджету та інші (п. 4). Для її виконання вже 25.10.2004 р. було зареєстровано Проект Закону № 6283 «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину»¹, до якого потім були внесені деякі зміни і перереєстровано за № 6283-1². Однак вже 10.02.2006 р. останній був відкликаний. У 2006 р. було також подано законопроект № 0907 «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину»³, який було знято з розгляду 19.04.2007 р. Нарешті, у 2010 р., було зареєстровано Проект Закону № 7303 «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину», який також було спочатку прийнятий за основу, однак остаточне рішення так і не було прийняте⁴.

При цьому, як слушно відмічає В. Т. Нор, низкою міжнародно-правових актів підтверджується необхідність запровадження відшкодування шкоди, заподіяної злочином, власне, державою. Це, зокрема: Декларація основних принципів Правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою 1985 р.; Європейська конвенція щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів, підписана у Страсбурзі у 1983 р.; Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № К (85) 11 від 28.06.1985 р. державам-

¹ Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину [Електронний ресурс] : проект Закону України від 25.10.2004 р. № 6283 // Законодавство України : [офіц. веб-сайт Верхов. Ради України]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=19219. – Заголовок з екрана.

² Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину [Електронний ресурс] : проект Закону України від 17.01.2006 р. № 6283-1 // Законодавство України : [офіц. веб-сайт Верхов. Ради України]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=26690. – Заголовок з екрана.

³ Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди громадянам, які потерпіли від злочину [Електронний ресурс] : проект Закону України від 25.05.2006 р. № 0907 // Законодавство України : [офіц. веб-сайт Верхов. Ради України]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=27343. – Заголовок з екрана.

⁴ Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину [Електронний ресурс] : проект Закону України від 27.10.2010 р. № 7303 // Законодавство України : [офіц. веб-сайт Верхов. Ради України]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=38873. – Заголовок з екрана.

членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу; Директива Ради Європейського Союзу про компенсацію жертвам злочинів, прийнята 29.04.2004 р. та ін. Але даний спосіб відшкодування шкоди потерпілому залишається поки що без реалізації¹. Підтверджується останній тезис і судовою практикою. Так, наприклад, у 2005 р. Печерським районним судом м. Києва було прийняте рішення щодо залишення без задоволення позову Р., який був визнаний потерпілим від злочину, до Державного казначейства України про відшкодування матеріальної шкоди на підставі ч. 2 ст. 1177 ЦК України у зв'язку з тим, що не встановлено особу, яка скоїла даний злочин. Суд зазначив, що умови та порядок відшкодування майнової шкоди, завданої майну фізичної особи, яка потерпіла від злочину, встановлюються законом. А такий закон наразі не прийнятий². Аналогічне рішення було прийняте у 2008 р. і Судовою палатою у цивільних справах ВСУ про стягнення матеріальної шкоди, причому аргументи були такі ж³. Таким чином, потерпілий, *de jure* маючи право на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (злочиним), *de facto* позбавлений можливості його реалізувати.

Отже, можна зробити висновок, що створення державного фонду для відшкодування шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень (злочинів) – необхідність сьогодення і в Україні вже давно слід прийняти відповідний закон, в якому повинні бути відображені особливості розрахунку, умови й розміри компенсаційних виплат потерпілим державою.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар [Текст] : у 2 т. / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Т. 1. – Х. : Право, 2012. – С. 350.

² Архів Печерського районного суду м. Києва, 2005 р., цивільна справа № 2-868.

³ Архів Судової палати у цивільних справах ВСУ 2008 р., цивільна справа № 2346647 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/2346647>. – Заголовок з екрана.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ імені АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«АСОЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА»

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

Матеріали «круглого столу» в рамках
VII Всеукраїнського фестивалю науки
25 квітня 2013 р.

20 років НАПрН України

Харків
«Право»
2013